

maloazijski ili sjevernoafrički kultovi.

I ovako sumaran pregled sadržaja može pokazati nastojanje urednika zbornika da predstave bogatu i raznovrsnu tradiciju svetačkih kultova, nastalih na prostorima od srednje Europe i hrvatske istočnojadranske obale, do Balkana, Kavkaza i Rusije. Tekstovi skupljeni na ovome mjestu predočuju različita metodološka uporišta i recentne interdisciplinarne poglede, pa je za vjerovati da će zainteresirati širu znanstvenu javnost.

VESNA BADURINA STIPČEVIĆ

Анета ДИМИТРОВА. *Синтактична структура на преводната агиографија*. Софија: Универзитетско издателство »Св. Климент Охридски«, 2012., 311 str.

Aneta Dimitrova profesorica je staroslavenskoga, starogrčkoga i povijesti bugarskoga jezika na sveučilištu Sv. Kliment Ohridski u Sofiji, a glavni je njezin interes sintaksa (u prvome redu glagolska) staroslavenskih prijevodnih hagiografija, osobito onih nastalih u preslavskoj školi te onih prevedenih u prvome redu sa starogrčkoga. Knjiga *Синтактична структура на преводната агиографија* izdanje je autoričine doktorske disertacije, a nastavak je njezina rada na istraživanju sintakse prijevodne hagiografije. Knjiga se, uz literaturu i priloge, sastoji od triju poglavlja: opširna uvoda, analize sintaktičkih struktura u analiziranome korpusu te zaključka.

U uvodu, koji obaseže pedesetak stranica, autorica daje opširan prikaz problematike, navodi uzroke pisanja te objašnjava kriterije odabira tekstova za korpus te struktura koje će se proučavati, smješta djelo u kontekst ostalih radova koji obrađuju tu tematiku te objašnjava metodološke principe koji se pri analizi primjenjuju.

Sintaksa je jedna od najslabije opisanih razina pri proučavanju staroslavenskih (autorica staroslavenski, u skladu s uobičajenom bugarskom praksom naziva starobugarskim) tekstova, a o njoj se puno manje pisalo nego o ostalim razinama staroslavenske gramatike. Premda je u nekim razdobljima proučavanje sintakse među paleoslavistima bilo iznimno popularno, ipak je takvih radova znatno manje u odnosu na radove koji se bave ostalim razi-

nama. Jezik je prijevodnih tekstova iz 10. i 11. stoljeća nedovoljno proučen premda je velik dio ukupnoga broja tekstova toga razdoblja preveden ili s latinskoga ili s grčkoga. Autorica piše ovu knjigu u nadi da će barem djelomično popuniti prazninu u opisu staroslavenske sintakse te jednom studijom spaja dva ponešto zanemarena područja.

Autorica kao korpus odabire četiri hagiografska teksta: *Život sv. Antuna Opata (Velikoga)*, *Život sv. Nifonta*, *Život sv. Teodora Studita* i *Život sv. Ivana Zlatoustoga*. Razlozi su za odabir upravo tih djela činjenice da sva četiri pripadaju istomu žanru srednjovjekovnih hagiografija (tzv. žitja), da su svi nastali u predmetafrastovskome razdoblju (u razdoblju prije nego što je uređen i izmijenjen grčki tekst) i da je riječ o prijevodnim tekstovima koji su prevedeni s grčkoga i kojima je sa sigurnošću moguće utvrditi predložak. Svi su tekstovi nastali otprilike u isto vrijeme (10.–11. st.) i svi su preslavski. Autorica smatra da je odabir tekstova reprezentativni uzorak za preslavske prijevode te da se njihovom analizom može utvrditi koje su i kolike prijevodne slobode pri prevođenju s grčkoga na staroslavenski. Jedan je od kriterija za odabir upravo tih tekstova i činjenica da nijedan tekst osim *Života sv. Ivana Zlatoustoga* dosada nije bio podrobnije sintaktički opisan te da su tematski bliski, što se odražava u terminološkoj i leksičkoj bliskosti. S obzirom na činjenicu da su izabrani tekstovi među najvećima u staroslavenskom hagiografskom korpusu, autorica je za analizu uzela kraće verzije ili samo reprezentativne dijelove tekstova.

U svojoj se analizi oslanja na radove o staroslavenskoj sintaksi nastale u 60-im godinama 20. stoljeća kada je bavljenje sintaktičkim odnosima teksta i prijevoda bilo iznimno popularno, a ponajprije se oslanja na rad češke škole predvođene R. Večerkom, koja se ponajviše bavi sinonimijom struktura te različitim prijevodnim mogućnostima, a osobito na Večerkinu djelo *Altkirchenslavische (altbulgarische) Syntax*. Autorica pri analizi u obzir uzima samo one pojave koje oslikavaju odnos prijevoda i izvornika, a ograničava se samo na sintaksu jednostavnih struktura – konstrukcije, imenske i glagolske skupine, a ne bavi se složenim strukturama ni strukturama koje u grčkome imaju morfološki karakter ili su u procesu morfologizacije (kao što su npr. određeni član ili buduće vrijeme). Također se ne analizira stil prijevoda i izvornika ni tropi i figure. Autorica se u prvome redu bavi prijevodom neličnih glagolskih oblika (infinitiva, supina, participa), participskim

konstrukcijama (dativom s infinitivom, akuzativom s infinitivom, dativom apsolutnim, nominativom apsolutnim, akuzativom apsolutnim), sintaksom imena (osobitostima pri uporabi padeža, prijedložnom i besprijedložnom uporabom padeža, upravljanjem, sročnošću itd.) te izborom između sinonimnih načina prijevoda. Ovisno o pojavi pri analizi se katkada kreće od originala k prijevodu, a katkada obrnuto. Uzima se u obzir i leksik kad je povezan sa sintaktičkom razinom (ako utječe na upravljanje, u frazemima itd.).

Autorica u uvodu navodi osnovne podatke o svakome od četiriju tekstova. *Život sv. Antuna Opata* jedno je od najranijih bizantskih žitja, nastalo je 356. godine, a prevedeno je već u 10. stoljeću. *Život sv. Nifonta* napisan je oko 10. stoljeća. Za *Život sv. Teodora Studita* važno je napomenuti da je napisano niskim stilom uz niz pogrešaka. *Život sv. Ivana Zlatoustoga*, čiji je original nastao u 7. ili 8. stoljeću, jedan je od najranijih preslavskih prijevoda iz 10. stoljeća. Autorica se pri analizi služila različitim prijepisima i izdanjima jer uglavnom ne postoje kritička izdanja tih tekstova. Međutim, s obzirom na to da je sintaksa razina na kojoj je najmanje razlika u prijepisima, nepostojanje kritičkih izdanja ne utječe znatno na analizu. Najveća je razlika među tekstovima ta što su njihovi predlošci nastajali u različito vrijeme te se zbog toga stilski razlikuju, različit je utjecaj govorenoga grčkoga i odnos prema klasičnomu grčkomu.

Autorica se u uvodu osvrće i na složene prilike pri određivanju stupnjeva u povijesti grčkoga jezika te iznosi osnovne probleme pri pokušaju opisa srednjovjekovnoga grčkoga jezika u kojemu istodobno vlada pokušaj helenizacije, pri čemu kao uzor služi *Novi zavjet*, ali i arhaizacije, pri čemu kao uzori služe antički autori. Zbog takvih se tendencija razlikuje čestota arhaizama i poetizama, pa se često pojavljuju nepravilni izrazi koji su pogrešno smatrani arhaizmima te takva situacija utječe na sintaktičku strukturu konstrukcija i fraze te na odabir leksema. Činjenica da su predlošci nastali u različitim razdobljima, a na staroslavenski su prevedeni u isto vrijeme može biti i iznimno zanimljiva jer je različit utjecaj originala i može se vidjeti što je sve u vrijeme prevođenja sintaktički prihvatljivo. Autorica kao najčešće značajke helenističkoga grčkoga ističe: gubitak sintetskoga futura, gubitak optativa, drukčiju uporabu konjunktiva, pojavu perifrastičnih konstrukcija s *εἶμι* i *ἔχω* + infinitiv ili prilog, zamjenu infinitivnih konstrukcija zavisnim rečenicama s veznicima *ὅτι*, *ὅς* i *ὅτι*, zamjenu dativa drugim pa-

dežima i prijedložnim izrazima, promjenu rekcije i uporabe prijedloga, a u kasnijemu razdoblju (600.–1000.) zanimljiv je i položaj infinitiva i participa. Karakteristike razgovornoga jezika u tadašnjoj se retoričkoj literaturi smatraju barbarizmima, a nastoji se vratiti na stil klasika (5.–4. st. pr. Kr.). Značajke su aticizma (arhaiziranje): stavljanje člana na supstantivirane izraze, proširena upotreba supstantiviranoga infinitiva (osobito s namjernim i posljedičnim značenjem), široka uporaba participa, besprijedložna uporaba glagola s prijedložnom rekcijom, uporaba optativa, dijelni genitiv, akuzativ ograničenja itd. Sve su te pojave problematične pri prijevodu na staroslavenski i odražavaju se u sintaktičkim odnosima. Dakle, prije nego što prevoditelj donosi odluku o tome koji će od sinonimnih načina prevođenja određene pojave izabrati, autor je originalnoga teksta već donio odluku o tome na koji će od mogućih načina nešto napisati.

Autorica smješta svaki tekst u razdoblje povijesti grčkoga jezika i određuje koje su mu osnovne značajke, koje od gore navedenih značajki ima te daje kratak jezični komentar grčkoga jezika tekstova. Zatim donosi kratak pregled istraživanja sintakse staroslavenskoga i grčkoga, popis literature u kojoj se dotiče te teme (Vondrák 1912., Miklosich 1883., Jagić 1899. itd.) te popis tekstova u kojima su istraženi neki od aspekata kojima se ona bavi (npr. Kurz). Dijeli literaturu na onu koja joj je teorijski zanimljiva i govori o pojavama u staroslavenskome i onu koja se bavi baš prijevodnim pojavama pri prijevodu s grčkoga na staroslavenski. Grčka je sintaksa dobro opisana i proučena, ali u većini se radova proučava sintaksa klasičnoga i novoza-vjetnoga grčkoga. Bizantski je grčki relativno slabo proučen, tj. proučeni su samo elementi koji odražavaju govorni jezik, dok je jezik hagiografija o kojima je ovdje riječ gotovo u potpunosti neproučen (dio je literature na koji se oslanja Schwyzer, Kurzová 1968., Mihevc-Gabrovec 1960., Aerts 1965., Björck 1940.).

U poglavlju *Анализ на синтактичната структура на преводните життя* sintaktičke se strukture iscrpno analiziraju, navode se staroslavenski primjeri i primjeri iz grčkoga izvornika. Opisuju se značajke infinitiva, koji se često proučava zbog toga što je na granici između imenice i glagola te zbog višestrukih i nejednoznačnih funkcija u rečenici. U grčkome infinitiv ima niz službi, a svaka se od njih može izraziti i konkurentnim sinonimnim strukturama. Autorica analizira značajke istosubjektivnih i raznosu-

bjektnih infinitiva uz fazne i perifrazne glagole te načine na koje se izražava subjekt uz takve glagole. Navodi statistike pojavnosti infinitivnih oblika u prijevodu i izvorniku te utvrđuje koliki je utjecaj grčkoga na staroslavenski. Autorica određuje dvije težnje koje utječu na strukturu prijevoda: s jedne je strane sklonost grčkoga k perifrastičnim konstrukcijama, a s druge je strane u prijevodima očita težnja unificiranomu prevođenju određenih tipova iskaza kao odraz želje za stilističkim uređenjem teksta. Premda u uvodu ističe da se neće baviti stilističkim aspektima prijevoda, autorica se tih tema ipak dotiče kada stilističke težnje utječu na sintaktičku strukturu, a katkad komentira i neobična stilistička rješenja u grčkome jeziku (npr. uporaba grčkoga glagola βάλλω sa značenjem *započeti*). Međutim, javlja se i težnja k varijaciji i različitomu prijevodu sličnih izraza kako bi se spriječila dosada i stilska jednodušnost. Autorica uočava da su neke grčke strukture jednostavno kopirane na staroslavenski.

Nakon što se analiziraju pojedinačni slučajevi, prelazi se na opće zaključke. Proučavajući prijevod teksta, mogu se otkriti neke tendencije i u izvornome tekstu (npr. zamjena sintetičkoga futura glagolskim parafrazama).

Nakon analize infinitiva nižu se potpoglavlja u kojima se analizira uporaba i prijevod atributivnoga i predikativnoga participa i gerundiva, pri čemu se posebna pozornost obraća strukturi *participium coniunctum* uz fazni glagol i glagol *biti*. Odvojeno se pak promatraju dativ, akuzativ i nominativ apsolutni u kojim se konstrukcijama često odražavaju značajke predikativnih participa te uporaba participa uz nepunoznačne glagole. Analiziraju se infinitivne i participske konstrukcije – u prvome redu odnos grčkoga akuzativa s infinitivom i staroslavenskoga dativa s infinitivom te dativ, nominativ i akuzativ apsolutni. Osobita se pozornost pridaje primjerima u staroslavenskome za koje nema poticaja u grčkome. Zatim se analizira prijevod grčkih konstrukcija s članom, supstantiviranih, atributivnih i prijedložnih konstrukcija (supstantivirane prijedložne konstrukcije, participi, pridjevi itd.). Sljedeće je potpoglavlje posvećeno osobitostima u uporabi padeža kao što su dijelni genitiv, besprijedložni lokativ, konstrukcija s dvama akuzativima, uporaba padeža uz glagole govorenja itd. Nakon prikaza pojedinačnih pojava i iznošenja zaključaka o svakoj od pojava autorica prelazi na opći zaključak.

U zaključku autorica utvrđuje da je najveća razlika između originala i prijevoda ta što oni žive u sklopu različitih književnih razdoblja, ali i u sklopu različitih književnosti, što se reflektira i u poetičkim načelima koja su u osnovi svakoga teksta te se odražava na stilističkoj razini, a stilistička načela utječu na sintaktičku strukturu. Usporedbom tekstova prevedenih u istome razdoblju autorica donosi zaključke o tome koje su od sintaktičkih značajka stilistički uvjetovane te koje su opće tendencije pri prevođenju. Iznosi ukratko i zaključke o sintaktičkim značajkama svakoga od analiziranih tekstova.

Knjiga Anete Dimitrove iznimno je korisno djelo svakomu tko se bavi tekstovima prevedenima sa starogrčkoga na staroslavenski, te proučavateljima srednjovjekovnih staroslavenskih hagiografskih tekstova. Također može poslužiti kao uzor za druga istraživanja sintakse prijevodnih tekstova. S obzirom na činjenicu da je velik broj staroslavenskih tekstova preveden ili s grčkoga ili s latinskoga, utjecaji se tih jezika primjećuju i u djelima koja nisu prijevodnoga tipa, te su u nizu srednjovjekovnih tekstova vidljivi različiti utjecaji latinskoga i grčkoga. Sintaktički su utjecaji vidljivi i u strukturama kojima se autorica nije bavila, kao što su zavisne rečenice (osobito uporaba načina i vremena pri prevođenju latinskih i grčkih konjunktiva te optativa). S obzirom na to da je sintaktički aspekt prijevodnih djela dugo bio gotovo u potpunosti zanemaren, knjiga Anete Dimitrove barem djelomično popunjava tu prazninu.

ANA MIHALJEVIĆ

ŠIMUN KOŽIČIĆ BENJA I NJEGOVA GLAGOLJSKA TISKARA U RIJECI

Fluminensia – časopis za filološka istraživanja 24 (1). Ines SRDOČ-KONESTRA; Silvana VRANIĆ (ur.). Rijeka: Odsjek za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 2012., 225 str.

Riječki časopis za filološka istraživanja *Fluminensia* u prvom broju za 2012. godinu donosi dvanaest priloga nastalih doradom priopćenja sa znanstvenoga skupa *Šimun Kožičić Benja i njegova glagoljska tiskara u Rijeci (1530.–1531.)* održana u Rijeci 16. rujna 2011. godine.⁷ Riječ je

⁷ O skupu je na stranicama ovoga časopisa izvijestila Blanka CEKOVIĆ (vidi *Slovo* 62: 366–371).